

Rimas SKINKAITIS

Vytauto Didžiojo universitetas

Sakramentinės teologijos tendencijos XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje

Šiame straipsnyje nagrinėjama sakramentinės teologijos raidos ypatumai XIX a. pab. ir XX a. pradžioje bei siekiama atskleisti, kokių naujų aspektų sakramentų, jų prasmės ir įsteigimo klausimu suteikė Leono XIII paskatintas grįžimas prie tomizmo ir dėl jo įtakos kilęs teologinis atsinaujinimas. Darbe stengiamasi atskleisti tiek Magisteriumo, tiek poros žymesnių to meto teologų sakramentologines išvalgas.

The article deals with the specific development of sacramental theology at the thurn of the 19th and 20th century. The task is to get acquainted with new aspects of sacraments, their significance and establishment as expressed in Pope Leo XII return to thomism, which influenced a theological revival. The research tries to reviel the sacramentological insights of either the Magisterium, or some first theologians of the time.

Įvadas

XIX amžius Vakarų pasaulyje buvo labai dinamiškas, įvyko daug reikšmingų pokyčių įvairiose gyvenimo srityse. Šie pokyčiai paskatino ir popiežių Leoną XIII atsižvelgti į to meto tendencijas bei iššūkius. Popiežius besiformuojančiai pliuralistinei visuomenei su daugialypėmis filosofinėmis srovėmis pasiūlė grįžti prie tomizmo, kaip geriausiai tikėjimą ir protą vienijančios sistemos. Kartu popiežius suteikė stiprų stimulą atnaujinti Biblijos, patristikos ir apskritai teologijos studijas. Nauji moksliniai metodai ir tyrinėjimo rezultatai gerokai praturtino ir sakramentinę teologiją. Gvildendami sakramentų įsteigimo problemą teologai, remdamiesi pirmųjų krikščionybės amžių praktika, kelia klausimą, kaip Kristus galėjo tiesiogiai ir netarpiškai, anot Tridento dogmatikos mokymo, įsteigti septynis sakramentus, jei kelis pirmuosius amžius sakramentų skaičius Bažnyčioje įvairavo. Straipsnyje stengiamasi supažindinti su galimais problemos sprendimais, kuriuos pateikė iškilūs to meto teologai, tarp kurių buvo ir A. Loisy.

Darbe taip pat supažindinama su sakramentų interpretavimo tendencijomis Pijaus X pontifikato metu įsivyravus teologiniam regresui ir sąstingiai.

T y r i m o o b j e k t a s – Magisteriumo ir teologų išvalgos sakramentų ir jų įsteigimo klausimu.

S t r a i p s n i o t i k s l a s – supažindinti su sakramentinės teologijos raidos ypatumais ir sakramentologijoje naginėjamų klausimų interpretacijomis.

M e t o d a i – istorinis-kritinis, analitinis.

I. *Leonas XIII*: intelektualinis atgimimas ir posūkis į neoscholastiką

XIX amžiuje Vakarų pasaulyje įvyko daug reikšmingų pokyčių socialinėje, politinėje ir kultūrinėje plotmėse. Tai pastebimai paveikė ir Bažnyčios gyvenimą. Bažnyčia pasijuto apsupta begalės naujų filosofinių krypčių ir tendencijų, kurios vienaip ar kitaip metė iššūkį teologijai ir klasikinei-tradicinei Bažnyčios doktrinai. „Kantizmas, idealizmas ir mokslinis pozityvizmas dominavo to meto Vakarų kultūroje; filosofijos, kurios driekėsi per krikščionybę, išskeldavo protą virš tikėjimo, taip devaluodamos jį iki mitologijos lygmenų. Net krikščioniškoje erdvėje plito tradicionalizmas, jausmingumas ir ontologizmas: nepatvarios filosofijos, negalėjusios reikiamai pasitarnauti teologijai“¹.

Jau pirmomis savo pontifikato dienomis popiežius *Leonas XIII* atkreipė dėmesį, kad „daugiaformis mokymas, besiremiantis atskirų mokytojų autoritetingu ir nuostatomis, neturi stabilaus pagrindo ir todėl nesukuria aiškios, pastovios ir tvirtos filosofijos kaip senoji“². Tokia situacija dažnai tampa netikrumo ir abejonių priežastimi,³ ir todėl popiežius buvo įsitikinęs, jog filosofijai ir teologijai, mokslui ir socialinei bei bažnytinei sanklodai reikia suteikti solidų pagrindą. Būdamas iškilus intelektualas suprato, kaip svarbu į modernų pasaulį įdiegti krikščionišką dvasią, jis buvo įsitikinęs, kad filosofinis siekis turėtų būti atviras naujai pasaulio problematikai.

1879 metais popiežius parašė istorinę encikliką *Aeterni Patris*, žyminčią sugrįžimą prie Tomo Akviniečio doktrinos. Ji vėlesniais dešimtmečiais padarė didžiulę įtaką tiek teologijai, tiek oficialiam Bažnyčios mokymui. Šiame dokumente popiežius sveikina visas pastangas ir kartu skatina atkurti Akviniečio mokymu grindžiamą filosofiją ir teologiją, nes, *Leono XIII* nuomone, šv. Tomo esminis privalumas – jog jis sugebėjo nuostabiai harmoningai suderinti protą ir tikėjimą ir, sujungdamas juos į draugišką darinį, išsaugojo abiejų teises ir nepažeistą kilnumą.⁴

Popiežius teigia, kad žmogaus apšvietos primatas priklauso dieviškajam apreiškimui,⁵ tačiau drauge mano, jog po to nieko nėra svarbiau kaip protas ir filosofija, nes „abiejų – filosofijos ir teologijos – mokslų objektas yra tapatus: Dievas, žmogus ir pasaulis. Šias temas abu mokslai mato skirtingoje šviesoje (...), bet turi tą patį tiesos atradimo tikslą. Todėl iš kūrinių (filosofija) kylantis balsas visuomet dera su iš Kūrėjo ateinančiu balsu (teologija)“⁶.

Nors *Leonas XIII* savo enciklikoje nevartoja „krikščioniškosios filosofijos“, tik „tikrosios filosofijos“ terminą, tačiau ši mintis lengvai jaučiama iš bendro dokumento konteksto. Tokia filosofija – atvira tikėjimui ir progresyviai atsiverianti tiesai.⁷ Tokios filosofijos kulminaciją popiežius regi Akviniečio sintezėje, kurioje susipina geriausios krikščioniškosios kultūros tradicijos. Todėl Tomas tiek būsimų teologų, tiek ganytojų laikomas *princeps et magister omnium*.⁸

Tokiu būdu tomizmas iškeliamas kaip tam tikra krikščioniškos filosofijos „rūšis“, bet ne atvirščiai, nes, pasak popiežiaus, krikščioniškoji filosofija nėra vienintelė tikroji krikščioniškoji filosofija; tomistinė filosofija yra tik aukščiausia krikščioniškosios filosofijos forma, nes filosofija „tam tikru būdu padeda paaiškinti ir paruošti kelią tikėjimui“⁹ ir nulemia, kad teologija galėtų įgauti tikro mokslo pobūdį, formą ir charakterį.¹⁰ Kitaip tariant, *Leonas XIII* daro įtaką grįžimui prie autentiškos Akviniečio doktrinos, nes jis

genialiai sugebėjo suvienyti visa, kas geriausia kituose filosofiniuose mokymuose, kurie, kaip to paties kūno nariai, buvo išsibarstę šen ir ten. Šv. Tomas visa tai surinko į organišką visumą.¹¹ Šioje filosofinėje srovėje popiežius mato ne tik priešnuodį tikėjimo paklydimams, bet ir rimtą paskatą mokslui ir politikai.¹²

Enciklikos poveikio ilgai laukti nereikėjo. Neoscholastika kaip Magisteriumo, institutų vadovaujamų vienuolynų ir bažnytinių fakultetų naudojama filosofinė-teologinė sistema labai greitai išplito po visą pasaulį. Buvo įkurti nauji fakultetai, kurių specializacija – Tomo Akviniečio studijos. Ne mažiau teigiamas enciklikos rezultatas – paskata plėtoti pozityviąją bibliniais, patristiniais ir liturginiais pagrindais paremtą teologiją.¹³ Ir pats popiežius dažnai kreipdamasis į kunigystei besirengiančius jaunuolius ragina įgyti solidžius lotynų ir graikų kalbų, fizikos ir gamtos mokslų, filosofijos, teologijos ir Šventojo Rašto studijų pagrindus.¹⁴ Skatindamas Šv. Rašto studijas popiežius įsteigia Biblinę komisiją, kad šios studijos darytų įtaką visai teologijai ir būtų tarytum jos siela.¹⁵ Svarbu ir tai, kad popiežius skatina „teisingą hermeneutiką“¹⁶ ir „kritines bei egzegazines Biblijos studijas“¹⁷.

Sakramentų temą *Leonas XIII* paliečia savo gausiuose dokumentuose. Iš jų kaip svarbiausi paminėtini: *Satis cognitum*, *Apostolicae curae* ir *Mirae caritatis*. Juose popiežius dažnai cituoja Šv. Raštą ir Bažnyčios Tėvus, to meto teologijoje tai buvo gana neįprasta. Netrūksta ir naujų išvalgų aiškinant tiek atskirus sakramentus, tiek jų įsteigimą.

Enciklikoje *Satis Cognitum Leonas XIII* išryškino išorinį ir regimąjį Bažnyčios pobūdį, nusakomą Mistinio Kristaus Kūno įvaizdžiu, dažnai vartojamu patristinės teologijos. Popiežius vengia vartoti klasikinį spekuliatyvųjį *causa-effectus* stilių ir linkęs apibrėžti Bažnyčią kaip vienybės tarp žmogaus ir Kristaus pagrindą. Kristus stengiasi „per Bažnyčią perduoti savo gyvybingumą ir nori maitinti bei padaryti vaisingas savo šakeles“¹⁸. „Tokia vienybė ir jungtis su įsikūnijusiu Dievo Sūnumi neišvengiamai daro įtaką ir socialinei sanklodai. Toks Mistinio Kristaus kūno įvaizdis padeda geriau suvokti dieviškai-žmogiškos Bažnyčios pobūdį, kartu išryškindamas du esminius kiekvieno sakramento aspektus – regimąjį ir neregimąjį“¹⁹.

Eucharistijai skirtoje enciklikoje *Mirae Caritatis Leonas XIII* ją apibūdina kaip sakramentą, kuriuo „žmonės įskiepijami į dieviškąją prigimtį“²⁰. Maža to, joje Jėzus Kristus, „paimdamas malonės iki dieviškos prigimties išaukštintą žmogų, su juo susijungia ir dar giliau susilieja“²¹. Iš šio sakramento akivaizdžiai kyla naujas antropologinis žmogaus ir Dievo santykio pamatas, turintis reikšmingų padarinių ir socialinio gyvenimo srityje, nes ši dialektika gimdo naujo pobūdžio santykius tarp atskirų žmonių, naujas tiek privačias, tiek visuomenines teises.²²

Kitaip tariant, į Eucharistijos įsteigimą popiežius žvelgia ne tik kaip į malonės perdavimo priemonę, bet visų pirma ją suvokia kaip iš Jėzaus kylantį naujo gyvenimo šaltinį, praturtinantį ir keičiantį tuos, kurie per šį sakramentą susijungia su Kristumi. Būtent ši jungtis gimdo būsimąjį prisikėlimą, nes nemirtingas Kristaus kūnas mums įterpia nemirtingumo sėklą, kuri vieną dieną sudygs.²³

Pakankamai originalios yra enciklikose *Inscrutabili dei Consiglio* ir *Arcanum Divinae* pateiktos Santuokos sakramento interpretacijos. Nuo Tridento Susirinkimo buvo laikomasi labai aiškios nuostatos, jog visi sakramentai buvo Kristaus įsteigti²⁴. Popiežius Leo-

nas padaro netikėtą pastabą teigdamas, kad Kristus neįsteigė Santuokos, o tik ją apvalė, atnaujino ir išstobulino.²⁵ Kitaip tariant, Jėzus „savo buvimu Galilėjos Kanos vestuvėse jas sukilnino ir savo stebuklais padarė įsimintinas“²⁶. Taip Jėzus jau egzistuojančiai, bet nuodėmės pažeistai santuokai sugrąžino pirmą kilnumą, pakylėdamas ją iki sakramento lygmens.²⁷ Reikia pastebėti, kad enciklikoje pateikiama nauja tokio sakramento sukilninimo motyvacija. Klasikinė dogmatika mokė, jog pagrindinis Santuokos įsteigimo motyvas yra prokreacija, vaikų auklėjimas ir santuokinės ištikimybės išsaugojimas malonei padedant²⁸, o *Leonas XIII* surado dar vieną svarbų argumentą. Jis teigia, jog Jėzus pakėlė santuoką į sakramento garbę, idant „būtų geresnis ir lengvesnis sutuoktinių gyvenimas“²⁹ ir kad „būtų lengviau išsaugoti tiek laikinąją, tiek amžinąją laimę“³⁰. Tokiu būdu pirmą kartą prabylama apie tai, kad santuoka yra skirta dviejų sutuoktinių laimei.

Nežiūrint kai kurių naujų idėjų sakramentinės teologijos plotmėje, *Leonas XIII* vis dėlto dar nepajėgė iki galo peržengti ankstesnių šimtmečių juridinio-scholastinio mąstymo. Pavyzdžiui, bulėje *Apostolicae curae* gvildenant anglikonų šventimų galiojamumo problemą prieinama prie išvados, kad tokie šventimai yra negaliojantys, nes šventimų apeigose nėra tiesioginio įpareigojimo šventinamajam aukoti Mišias. Popiežius yra tos nuomonės, jog šventimų esmė yra konsekruoti duoną ir vyną bei aukoti Eucharistinę auką, o vyskupystės esmė – šventinti kunigus Mišioms aukoti. Todėl net jei anglikonų šventimų metu ir yra vartojama Tridento nustatyta formulė „Imk Šventąją Dvasią“, popiežius mano, jog to dar nepakanka, kad šventimai galiotų, nes trūksta aiškaus pasakymo „konsekruoti tikrą Viešpaties kūną ir kraują“³¹.

II. A. Loisy teologija apie sakramentų įsteigimą remiantis Evangelija

Leono XIII duotas impulsas naujai atrasti autentišką Tomo Akviniečio mokymo dvasią ir biblinius bei patristinius šaltinius paskatino, nors ir kuklią, biblinės egzegezės pažangą, taip pat pagimdė vieną kitą naują teologijos ir jos metodo idėją. Ypač gyvas poreikis atnaujinti mokymo metodą, atsižvelgiant į naujo laikmečio aktualijas, iškilo Paryžiuje ir ypač Katalikiškajame institute.³² Vienas iškiliausių to meto *Institut Catholique* Paryžiuje dėstytojų buvo Alfred Loisy, 1909–1932 m. dėstęs *École des Hautes-Études*.³³

Kaip minėta, susidarė palanki aplinka Šv. Rašto ir egzegetinėms studijoms bei tyrimams, juolab kad paties popiežiaus įsteigtos Biblinės komisijos narių daugumą sudarė progresyvūs mokslininkai, t. y. žmonės, atviri mokslinių tyrimų naujovėms. Tokios palankios terpės įkvėptas Loisy savo darbuose išryškino istorinių duomenų svarbą interpretuojant ir formuluojant tikėjimo teiginius, dogmas ir patį Jėzaus asmenį. Jis daro skirtumą tarp etinio ir eschatologinio pirmykštės, netrukus ateisiančios Dievo karalystės laukimo, Evangelijos pobūdžio ir ateinančių amžių bažnytinio fenomeno³⁴.

Pasak Loisy, į Bažnyčios kilmės kaip ir į dogmų formavimosi problemą reikėtų žvelgti dinamiškos raidos ir evoliucionavimo, interpretuojant istorinį krikščionybės fenomeną, proceso šviesoje. Išgarsėjo jo tezė, kad Jėzus tik skelbė Dievo karalystę ir visiškai nesirūpino įsteigti Bažnyčią. Ji gimė kaip išplėtota Evangelijos forma. Pasak prancūzų teologo, Bažnyčia buvo įkurta ne remiantis tekstais, o konkrečiais faktais ir gyvu tikėjimu Kristaus prisikėlimu.³⁵ Būtent prikeltas Jėzus duoda impulsą bažnytiniam fenomenui formuotis

tikėjimo pagrindu. Kitaip tariant, Loisy įsitikinęs, jog dieviškoji Bažnyčios kilmė yra pagrįsta Kristaus dieviškumo paradigma. Tai nėra istorinis dėmuo, bet tikėjimo elementas, kurio liudytoja ir interpretuotoja yra pati Bažnyčia.³⁶

Aptardamas sakramentų kilmės klausimą autorius vienas pirmųjų pritaiko istorinį-kritinį metodą remdamasis biblinės egzegezės duomenimis. Savo svarstymus jis pradeda retoriniu klausimu: ar galima teigti, jog „Išganytojas savo žemiškojo gyvenimo metu septynis kartus atkreipė savo mokinių dėmesį į septynis objektus ar septynis ritus, kurie vėliau turėjo tapti septyniais Bažnyčios sakramentais, ir kad jiems paaiškino malonės, pašvenčiamojo ženkle, *ex opera operato* mokymą, kaip sakoma mūsų lotyniškoje scholastikoje?“³⁷ Ir tuoj pat duoda neigiamą atsakymą. Pasak autoriaus, teologai negali lengvai apibrėžti, kada Jėzus įsteigė Krikštą, o istorikai nežino, kaip paaiškinti šių krikščioniškų apeigų kilmę. Loisy pastebi, jog Jėzus prieš savo mirtį nepalikio jokio formalaus įsakymo. Juolab kad Krikštas kaip apšalymo ritualas judaizme jau egzistavo. Kita vertus, teologas atkreipia dėmesį, jog šiuo klausimu evangelijose, Pauliaus teologijoje ir Apaštalų darbuose matyti akivaizdūs kontrastai ir nesutarimai: Mato tekste Jėzus siunčia mokinius krikštyti „vardan Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios“ (Mt 28, 19), o Paulius teigia, jog Krikštas teikiamas Jėzaus, ne Trejybės vardu. Šį neatitikimą Loisy interpretuoja kaip liturginę bendruomenės vartotą formulę, įkvėptųjų autorių įterptą į evangelijas, kurios yra vėlesni nei Pauliaus laišakai dokumentai. Todėl šis sakramentas yra ne tik nuodėmių apvalymo ritualas, bet ir veiksmingas tikinčiųjų gautos Dvasios bei jų įtraukimo į Bažnyčią ženklas.³⁸

Ne mažiau problematiškas teologui atrodo ir Eucharistijos įsteigimo klausimas. Čia jis vėl kelia retorinį klausimą: „Negi iš tikrųjų galima tikėti, kad per paskutinę vakarienę apaštalai aiškiai suprato transsubstanciacijos esmę, viso ir pilnutinio Kristaus buvimą duonos ir vyno pavidaluose, ir kad sąmoningai suvokė esą naujosios sandoros kunigai, turintys pakeisti Aarono kunigystę ir levitų tarnystę?“³⁹ Jo manymu, Didįjį ketvirtadienį apaštalai, ko gero, dar nesuprato, ką iš tiesų reiškia Jėzaus vakarienbutyje atliktas veiksmas. Jono evangelijoje skamba prisikėlusio Jėzaus ir švenčiančios bendruomenės balsas. Būtent Bažnyčia papildo prisikėlimo pasakojimus, kad Nemirtingajame parodytų ir Eucharistinį Kristų, Gyvenimo Duoną. Loisy padaro išvadą, jog Eucharistijos istorija – tai besirutuliojančio tikėjimo liudijimas.⁴⁰

Šios raidos padarinys – Sutvirtinimas, kuris pirmaisiais krikščionybės amžiais buvo laikomas Krikšto papildymu ir ženklino šio sakramento metu gautą Dvasios patepimą. Ne kas kitas kaip pati Bažnyčia atskyrė šias apeigas, taip padarydama du atskirus sakramentus.⁴¹

Kunigystės šventimų įsteigimą Loisy taip pat priskiria Bažnyčiai. Pasak jo, ši tarnystės forma kyla iš labai konkrečių ir praktinių tikinčiųjų bendruomenės poreikių ir laipsniškai vis labiau diferencijuojama. Vakarienei įgavus liturginį pobūdį, jos vadovams suteikta kunigiškoji žymė. Toliau jie būdavo apaštalų mokomi burti bendruomenę ir joje tvarkytis. Hierarchinė trijų pakopų sistema atsirado tada, kai pirmasis iš vyresniųjų realiai atsiskyrė nuo presbiterių grupės ir sau prisiėmė vyskupo titulą.⁴²

Apibendrinant galima pasakyti, jog Loisy neigia, kad Jėzus tiesiogiai įsteigė septynis sakramentus. Iki XIII a. Bažnyčia neturėjo tikslaus sakramentų skaičiaus. Tuo metu geriausiai buvo žinomi trys sakramentai: Krikštas, Sutvirtinimas ir Eucharistija. Autorius

atkreipia dėmesį, jog būtų nepaaiškinama, jei Kristus savo žemiškojo gyvenimo metu septynis kartus būtų atkreipęs savo mokinių dėmesį į septynias skirtingas apeigas, turėjusias visiems laikams tapti krikščioniškojo kulto pagrindu, o Bažnyčia taip ilgai būtų ignoravusi dieviškojo mokytojo valią.

Todėl teologas daro išvadą, kad Tridento suformuluotoje dogmoje sakramentų įsteigimą reiktų suprasti ne kaip istorinį Jėzaus darbų išdėstymą, bet kaip autentišką tradicijos interpretaciją. Taip sakramentai, kiek problema liečia jų, drauge ir pačios Bažnyčios bei dogmų kilmę, kyla iš Jėzaus ir Evangelijos, kaip gyvų tikrovių, o ne kaip specialiai apibrėžtų institucijų. Taigi sakramentai kyla iš Jėzaus minties ir jo intencionalumo, kuriuos, konkrečių aplinkybių ir faktų paveikti, žvelgdami į prisikėlusį ir pašlovintą Kristų, interpretavo apaštalai ir jų įpėdiniai.⁴³ Tokios išvalgos XX a. pradžioje buvo pakankamai naujos, originalios, beveik revoliucingos, sukėlusios nemažai diskusijų ir sulaukusios labai griežtos Leono XIII įpėdinio reakcijos.

III. Pijaus X antimodernizmas ir sakramentologija

Su Pijaus X pontifikatu radikaliai pasikeičia atmosfera tiek Bažnyčioje, tiek teologijoje. Susidaro įspūdis, jog popiežius mato Bažnyčią kaip modernaus pasaulio, subjektyvistinės ir reliatyvistinės kultūros apgultą tvirtovę, kurioje sklando sąmokslo dvasia, sunaikintina disciplinos priemonėmis.⁴⁴ Priemonių įgyvendinti ši tikslą netrūksta. Pagrindiniai dokumentai, kurie griežtai smogia vadinamajam „modernizmui“, yra S. Ufficio 1907 m. dekretas *Lamentabili* ir popiežiaus tų pačių metų enciklika *Pascendi dominicis gregis*.⁴⁵ Šiais dokumentais buvo pasmerktos visos naujos idėjos ir teologinės-filosofinės tokių autorių kaip G. Tyrrel, E. Le Roy, E. Dimnet ir ypač A. Loisy bei kitų pažangių mokslininkų interpretacijos.

Oficialusis Magisteriumas kategoriškai atmetė „eretišką dogmų evoliucijos idėją“⁴⁶ ir iš to plaukiančias teologines išvadas. Sakramentų klausimu griežtai atmetamas požiūris, kad jie kilo iš apaštalų ir jų įpėdinių darytos Jėzaus idėjų, ketinimų ir veiksmų interpretacijos. Nepripažįstamas istorinis faktas, jog pirmosiose krikščionių bendruomenėse Krikštas ir Sutvirtinimas būdavo švenčiami kartu ir nedalomai vienu metu, bet teigiama, kad Jėzus savo žemiškojo gyvenimo metu įsteigė du visiškai atskirus sakramentus. Maža to, teigiama kad apaštalai iš viso nešventė, tai yra neturėjo Sutvirtinimo sakramento praktikos.⁴⁷

Eucharistijos įsteigimo klausimu teigiama, kad visa tai, ką pasakoja Paulius, laikytina istorine tiesa. Kitaip tariant, tai, kas rašoma 1 Kor 11, 23–25, reikia priimti pažodžiui.⁴⁸ O kalbant apie Ligonių sakramento kilmę, *Lamentabili* teigia, jog Jokūbas savo laišku (Jok 5, 14) jokiū būdu šio liturginio veiksmo nenorėjęs paskelbti Kristaus sakramentu, tik viso labo ketinęs rekomenduoti jį kaip dar vieną maldingą praktiką; ir jei šią praktiką mato kaip malonės priemonę, tai neva visai ne ta prasme kaip Tridento Susirinkimas, apibrėžęs septynis sakramentus⁴⁹. Šventimų klausimu minėti dokumentai atmeta požiūrį, jog trijų laipsnių kunigiškoji tarnystė gimė ir rutuliojosi dėl praktinių-pastoracinių pirmųjų bendruomenių motyvų ir poreikio turėti savo ganytojus bei Eucharistijos šventimo vadovus.⁵⁰ Teigiama, kad Santuoka irgi laikytina sakramentu jau nuo pat pirmųjų krikščionybės gyvavimo dienų.⁵¹ Netgi Bažnyčią tiesiogiai ir netarpiškai įsteigęs tikras ir istorinis Jėzus.⁵²

Nei popiežius, nei S. Ufficio teologai nieko nesako, kaip ir koku būdu Jėzus įsteigė sakramentus, nes beveik nėra bibliinių duomenų arba jie labai menki. Magisteriumas plačiau nenagrinėja klausimo, bet apsiriboja tik naujų interpretacijų pasmerkimu ir tradicinių scholastinių teiginių patvirtinimu nepateikdamas motyvų ar pagrįstų argumentų.

Toks Pijaus X teologinis metodas, kurį taikant beveik visiškai necituojamas Šv. Raštas ir vengiama remtis Bažnyčios Tėvais, pagimdė pietistinio pobūdžio teologiją. Ja remdamasis popiežius teigia, kad, pavyzdžiui, Krikštas buvo įsteigtas, idant taip dovanai būtų suteiktas ir ilietas tikėjimas.⁵³ Susidaro įspūdis, jog, pakrikštijant netikintį žmogų, jis pačiu veiksmu gauna tikėjimo dovaną ir tampa tikinčiuoju. Eucharistija taip pat pristatoma pietistinėmis kategorijomis. Ji – tarsi „daiktas“, „dieviškasis vaistas“ įvairiems trūkumams ir negalioms įveikti.⁵⁴ Popiežius mano, jog Eucharistija buvo įsteigta, kad tikintieji iš jos „įgautų jėgų apvaldyti gašlumą, apvalyti kas dieną pasitaikančias lengvas nuodėmes ir užkirsti kelią sunkioms nuodėmėms, kurioms atviras žmogiškasis trapumas“⁵⁵.

Šioje perspektyvoje aiškinami ir kiti sakramentai. Pvz., S. Ufficio dokumente apie Ligonų patepimą rašoma: „Šiuo šventu patepimu teatleidžia tau Viešpats visą blogį, kurį esi padaręs“⁵⁶. Todėl atrodo, kad vienintelis šio sakramento tikslas – atleisti nuodėmes. Bet tai juk Atgailos sakramento pagrindas. Toks teologijos skurdumas kyta neįžvelgiant skirtumo tarp istorinio fakto ir bažnytinės dogmos, tarp istorinio Jėzaus asmens ir vėlesnių dogmatinių sampratų, tarp pirmųjų amžių apeigų ir to laikmečio sakramentinės Bažnyčios modelio.⁵⁷

Leono XIII laikmečio tyrinėjimų iškeltas istorines tiesas Pijus X paskelbia neleistinomis. Popiežius griežtai reaguoja į bet kokio pobūdžio naujoves, kuriose, jo manymu, tiesos paieškoms prisidengus slepiasi puikybė ir mokslininkų užsispyrimas. Tai kelia didžiausią pavojų Bažnyčiai ir todėl popiežius ragina tikinčiuosius šalintis bet kokios naujovės, nes „Dievas nekenčia išpuikėlių ir užsispyrėlių“⁵⁸. Todėl bet kuris naujovių ieškantis teologas būdavo paskelbiamas modernistu, jam neleidžiama dėstyti ar užimti vadovaujančias pareigas. Modernistais buvo laikomi ne tik tie mokslininkai, kurie skatino filosofijos atsinaujinimą ar kritikavo scholastiką, bet ir visi tie, kurie mokslinėmis studijomis „ieškojo naujovių istorijos, archeologijos ar Biblijos srityse“⁵⁹, ką ypač energingai skatino *Leonas XIII*. Tokių tyrinėtojų darbai būdavo cenzūruojami, išimami iš seminarijų ir universitetų bibliotekų, nes, pasak popiežiaus, šie darbai – „ne mažiau pavojingi už pornografinę literatūrą; maža to, yra blogesni, nes naikina pačias krikščionybės šaknis“⁶⁰.

Akivaizdu, jog popiežius norėjo reorganizuoti Bažnyčią remdamasis autoritarine, kunigiškąja ir liturgine katalikiškosios institucijos nuostata. Dėmesio centre – kleras. Pasauliečiai privalo likti pasyvūs ir yra tik mokymo bei apeigų objektas. Taip beveik sustabdomi bet kokie tyrinėjimai bei kultūrinė veikla filosofijos, biblijos, istorijos srityse.⁶¹

Dėl viso to teologija sulėkštėja; įsivyrąja manualistika ir apologetinė metodika. Vienas iš ryškiausių neoscholastikos atstovų – Reginald Garrigou-Lagrange.

IV. Garrigou-Lagrange: tarp klasikinės manualistikos ir neotomizmo

Garrigou-Lagrange – vienas iš iškiliausių ikisusirinkiminės spekuliatyvosios minties atstovų, laikomas scholastinės neotomistikos, įkūnijusios Pijaus X idėjas ir dvasią, klasiku.

Jau savo pirmuosiuose veikaluose aktyviai pasisakė prieš modernizmą ir jo racionalistinius, pozityvistinius bei subjektyvistinius padarinius, akcentavo amžinąsias būties metafizikos ir antgamtinės teologijos vertybes.⁶²

Sakramentų ir jų kilmės klausimu teologas teigė, jog jie kilo iš noro išganyti žmoniją ir suteikti jai Šventosios Dvasios malonę. Jie buvo įsteigti tam, kad per juos tikintieji galėtų gauti antgamtinę Šventosios Dvasios dovaną ir kartu kad stiprų moralinį impulsą. Autorius įsitikinęs, kad pats Jėzus nustatė išorinius sakramentinio pobūdžio veiksmus.⁶³ Kalbėdamas apie Eucharistiją Garrigou-Lagrange teigia, jog „mūsų Viešpaties šventųjų Mišių auka esmiškai yra ta pati kryžiaus auka, nes, kaip moko Tridento Susirinkimas, yra tas pats Kunigas, kuris aukoja, ir ta pati Auka, kuri aukojasi“⁶⁴. Taigi Eucharistija suprantama tik kaip auka, išperkamoji auka. Ir ši auka yra ne kas kita kaip sielas išgelbstinti antgamtinė energija. Todėl, teologo manymu, šis sakramentas įsteigtas pratęsti kryžiaus, kaip malonių ir antgamtinės energijos šaltinio, auką.⁶⁵ Tačiau drauge jis atskleidžia bei išryškina dar vieną Eucharistijos motyvą, iki tol laikytą antraeilium – bendrystės su Kristumi užmezgimą. Todėl apeiginė auka dar gali būti vadinama Meilės sakramentu, nes yra glaudžios vienybės su Išganytoju sakramentas. Tokiu būdu formuojasi vadinamasis mistinis Kristaus Kūnas,⁶⁶ kurio teologiją ypač išplėtęs Pijus XII.

Tačiau, pasak teologo, tarp Eucharistijos ir likusių sakramentų yra vienas esminis skirtumas. Eucharistija turi Jėzų Kristų *in persona*, tuo tarpu kiti sakramentai tik Jo antgamtinės galias.⁶⁷ Pvz., Krikštu apvaloma nuodėmės sutepta siela, o kunigystė buvo įsteigta veikiau ne kaip dvasinis ženklas, bet kaip dvasinė galia teisėtai atlikti antgamtinis Eucharistijos konsekrovimo ir nuodėmių atleidimo aktus.⁶⁸ Tokias pačias teises kategorijas Garrigou-Lagrange vartoja ir kalbėdamas apie Atgailos sakramentą, kurį vadinina teismu.⁶⁹

Taip nusakomi sakramentai interpretuojami kaip tam tikros priemonės, kurioms būdingas ryškus moralinis pobūdis: apvalyti sielas, sustiprinti dvasią gresiant nuodėmės pavojui ir t. t.

Baigiant reikia pripažinti, jog nežiūrint teologo pastangų suteikti teologijai dvasinį pobūdį, vis dėlto šioje teologijoje pasireiškia labai akivaizdūs trūkumai: silpnas biblinis ir patristinis pamatas, apologetinis išėjimas taškas, intelektualistinė Apreiškimo samprata, nepakankamas pastoracinis angažavimasis išganyto žinią perteikti savo laikmečio žmonėms.⁷⁰

Išvados

1. Popiežiaus Leono XIII iniciatyva paskatintas filosofinis, teologinis, biblinis ir mokslinis atgimimas davė rimtą paskatą rasti naujoms idėjoms ir suaktyvino mokslo raidą bei plėtotę. Tai atsiliepė ir sakramentinės teologijos sričiai. Pats popiežius savo dokumentuose pasitelkdamas gausius biblinius ir patristinius šaltinius sakramentologiją papildė naujais svarbiais motyvais.

2. XX a. pradžioje pastebimas ryškus filosofijos bei teologijos atsinaujinimas ir progresas. Nagrinėjant sakramentus ir jų įsteigimo problematiką pradedamas taikyti naujas istorinis-kritinis bei dogmų evoliucijos metodai, leidę suprasti, jog ne visi sakramentai yra tiesiogiai istorinio Jėzaus įsteigti, kad tai apaštalu ir jų įpėdinių, interpretavusių savo

dieviškojo Mokytojo žodžius ir gestus, palikimas. Šiuo laikotarpiu svarų indėlį įnešė Paryžiaus teologinė mokykla ir vienas iškiliausių jos atstovų A. Loisy.

3. Pijaus X pontifikato metu visiškai atsisakoma Leono XIII iškeltų gairių ir grįžtama prie senų klasikinių scholastikos kategorijų. Kovos su modernizmu pretekstu stabdomas bet koks mokslinis progresas ir teologijoje vėl įsivyrąja letargas.

4. Šio laikmečio teologijai, taip pat ir sakramentinei, būdingas sąstingis. Atsisakius istorinio-kritinio metodo ir biblinės egzegezės, oficialusis Magisteriumas palaikė ir rėmė Garrigou-Lagrange parengtą spekuliatyviąją neoscholastinę teologijos dvasią ir kryptį, todėl sakramentai, jų kilmės ir prasmės problematika buvo gvildinamos išskirtinai teisinėje, moralistinėje ir dažnai pietistinėje plotmėje. Tokios tendencijos išliko praktiškai beveik iki Vatikano II Susirinkimo.

NUORODOS

- ¹ *Bortolaso P. G.* Il significato dell'enciclica Aeterni Patris // Atti dell'VIII Congresso Tomistico Internazionale. Vaticano. 1981. T. 4. P. 40.
- ² *Leonas XIII.* Aeterni Patris // Enchiridion delle encicliche. Bologna. 1997. T. 3. Nr. 85.
- ³ Ten pat. 95.
- ⁴ *Bortolaso P. G.* Il significato... Ten pat. P. 43.
- ⁵ *Leonas XIII.* Aeterni Patris Nr. 55.
- ⁶ *Piolanti A.* Il tomismo come filosofia cristiana nel pensiero di Leone XIII. Città del Vaticano. 1983. P. 23.
- ⁷ *Bortolaso P. G.* Il significato... Ten pat. P. 41.
- ⁸ *Leonas XII.* Aeterni Patris. Nr. 83.
- ⁹ Ten pat. Nr. 54.
- ¹⁰ Ten pat. Nr. 60.
- ¹¹ Ten pat. Nr. 83.
- ¹² Ten pat. Nr. 102–103.
- ¹³ *Proniewski A.* Il battesimo in relazione alla natura e alla missione salvifica della chiesa secondo Karl Rahner. Roma. 2000. P. 23.
- ¹⁴ *Leonas XIII.* Enciklika Depuis le jour // Tutte le encicliche e i principali documenti pontifici emanati dal 1740. Citta' del Vaticano. 1996. T. 6. P. 373–388.
- ¹⁵ *Leonas XIII.* Enciklika Providentissimus Deus ir brevè Vigilantiae studiique // Tutte le encicliche Ten pat. T. 6.
- ¹⁶ *Leonas XIII.* Providentissimus Deus. Ten pat. P. 91.
- ¹⁷ Ten pat. P. 89.
- ¹⁸ *Leonas XIII.* Satis cognitum // Tutte le encicliche... Ten pat. P. 229.
- ¹⁹ *Proniewski A.* Il battesimo... P. 26.
- ²⁰ *Leonas XIII.* Mirae caritatis // Tutte le encicliche... Ten pat. P. 450.
- ²¹ Ten pat, P. 450.
- ²² Ten pat P. 449.
- ²³ Ten pat. P. 452.
- ²⁴ *Denzinger H.* Enchiridion symbolorum definitiorum et declarationum de rebus fidei et morum. Bologna. 1995. Nr. 1601.
- ²⁵ *Leonas XIII.* Arcanum divinae // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 5. P. 80.
- ²⁶ Ten pat. P. 79.

- ²⁷ Ten pat. P.29. 79.
- ²⁸ *Denzinger H.* Ten pat. Nr. 1327.
- ²⁹ *Leonas XIII.* Arcanum divinae. Ten pat. P. 85.
- ³⁰ *Leonas XIII.* Inscrutabili dei consiglio // Tutte le encicliche... Ten pat. P. 29.
- ³¹ *Leonas XII.* Apostolicae curae // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 6. P. 258–59.
- ³² *Tondelli L.* Alfredo Loisy // La Scuola Cattolica. 1941. Nr. 19. P. 22.
- ³³ *Lexicon.* Dizionario dei teologi. Casale Monferrato. 1998. P. 808.
- ³⁴ *Osculati R.* La teologia cristiana nel suo sviluppo storico. Roma. 1997. P. 514.
- ³⁵ *Loisy A.* Il Vangelo e la Chiesa e intorno a un piccolo libro. Roma. 1975. P. 276.
- ³⁶ Ten pat. P. 271–273.
- ³⁷ Ten pat. P. 295.
- ³⁸ Ten pat. P. 174–175.
- ³⁹ Ten pat. P. 300.
- ⁴⁰ Ten pat. P. 301–303.
- ⁴¹ Ten pat. P. 299–300.
- ⁴² Ten pat. P. 174.
- ⁴³ Ten pat. P. 175.
- ⁴⁴ *Osculati R.* La teologia cristiana... Ten pat. P. 521.
- ⁴⁵ *Denzinger.* Ten pat. Nr. 3401–3466 ir 3475–3500.
- ⁴⁶ Ten pat. Nr. 3541.
- ⁴⁷ Ten pat. Nr. 3444.
- ⁴⁸ Ten pat. Nr. 3445.
- ⁴⁹ Ten pat. Nr. 3448.
- ⁵⁰ Ten pat. Nr. 3449–3450.
- ⁵¹ Ten pat. Nr. 3451.
- ⁵² Ten pat. Nr. 3540.
- ⁵³ *Pijus X.* Acerbo nimis // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 7. P. 155.
- ⁵⁴ *Denzinger.* Ten pat. Nr. 3380.
- ⁵⁵ Ten pat. Nr. 3375.
- ⁵⁶ Ten pat. Nr. 3391.
- ⁵⁷ *Osculati R.* La teologia... Ten pat. P. 521.
- ⁵⁸ *Pijus X.* Pascendi // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 7. P. 266.
- ⁵⁹ Ten pat. P. 266.
- ⁶⁰ Ten pat. P. 267.
- ⁶¹ *Osculati R.* La teologia... Ten pat. P. 520–521.
- ⁶² *Spiazi R.* Prefazione // Vita spirituale. Roma. 1965. P. 11–13.
- ⁶³ *Garrigou-Lagrange R.* Introduzione allo studio di Dio. Roma. 1937. P. 166–167.
- ⁶⁴ *Garrigou-Lagrange R.* L'unione eucaristica per l'estensione del Regno di Dio e la pacificazione del mondo per l'offerta del Sangue redentore // Vita cristiana. 1933. Nr. 5. P. 482.
- ⁶⁵ Ten pat. P. 482.
- ⁶⁶ Ten pat. P. 63–64. 280.
- ⁶⁷ *Garrigou-Lagrange R.* Vita spirituale... Ten pat. P. 280.
- ⁶⁸ *Garrigou-Lagrange R.* La grazia del sacerdozio // Enciclopedia del Sacerdozio. Firenze. 1953. P. 643.
- ⁶⁹ *Garrigou-Lagrange R.* La confessione sacramentale // Vita cristiana. 1936. Nr. 8. P. 5–10.
- ⁷⁰ *Mondin B.* I grandi teologi del secolo ventesimo. Torino. 1969. T. 1. P. 57.

LITERATŪRA

1. *Bortolaso P. G.* Il significato dell'enciclica 'Aeterni Patris' // Atti dell'VIII Congresso Tomistico Internazionale. Citta' del Vaticano. 1981. T. 2.
2. *Denzinger H.* Enchiridion symbolorum definitiorum et declarationum de rebus fidei et morum. Bologna. 1995.
3. *Garrigou-Lagrange R.* La confessione sacramentale // Vita cristiana. 1936. Nr. 8.
4. *Garrigou-Lagrange R.* La grazia del sacerdozio // Enciclopedia del Sacerdozio. Firenze. 1953.
5. *Garrigou-Lagrange R.* La vita spirituale. Roma. 1965.
6. *Leonas XIII.* Aeterni Patris // Tutte le encicliche e i principali documenti pontifici emanati dal 1740. Citta' del Vaticano. 1996. T. 5.
7. *Leonas XIII.* Arcanum divinae sapientiae // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 5.
8. *Leonas XIII.* Providentissimus Deus // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 6.
9. *Leonas XIII.* Satis cognitum // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 6.
10. *Leonas XIII.* Apostolicae curae // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 6.
11. *Leonas XIII.* Depuis le jour // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 6.
12. *Leonas XIII.* Mirae caritatis // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 6.
13. *Leonas XIII.* Vigilantiae studii // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 6.
14. *Lexicon Dizionario dei teologi.* Casale Monferrato. 1998.
15. *Loisy A.* Il Vangelo e la Chiesa e intorno a un piccolo libro. Roma. 1975.
16. *Mondin G. B.* I grandi teologi del del secolo ventesimo. Torino. 1969. T. 1.
17. *Osculatti R.* La teologia cristiana nel suo sviluppo storico. Roma. 1997.
18. *Pijus X.* Acerbo nimis // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 7.
19. *Pijus X.* Pascendi dominici gregis // Tutte le encicliche... Ten pat. T. 7.
20. *Piolanti A.* Il tomismo come filosofia cristiana nel pensiero di Leone XIII. Citta' del Vaticano. 1983.
21. *Proniewski A.* Il battesimo in relazione alla natura e alla missione salvifica della Chiesa secondo Karl Rahner. Roma. 2000.
22. *Todelli L.* Alfredo Loisy // La Scuola Cattolica. 1941. Nr. 19.
23. *Vilanova E.* Storia della teologia cristiana. Torino. 1995. T. 3.

Gauta: 2006 06 06

Parengta spaudai: 2006 11 15

Rimas SKINKAITIS

THE TENDENCIES OF SACRAMENTAL THEOLOGY AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES**S u m m a r y**

Philosophical, theological, biblical and scientific renaissance, inspired by Pope Leo XIII, gave a serious stimulus for the formation of new ideas and encouraged scientific development and progress. That eventually affected and sacramental theology. The pope in his documents, with the help of new rich biblical and patristic sources, updates sacramentology by new important motives. The beginning of the 20th century is famous for its progress in philosophy and theology. In the analysis of the sacraments and their establishment, new historically-critical and dogma-evolutionary methods are used, which helped to understand that not all the sacraments were directly established by historical Jesus, that they might have been the result of the apostles or their successors, who interpreted the words or gestures of their divine Master. At the time, Paris theological school contributed a lot, and one of its most prominent representatives A. Loisy.

During the pontificate of Pius X, all the guidelines of Leo XIII were rejected, and old classical scholastic categories were returned. Under the pretext of fighting modernism, all kinds of scientific progress was suspended, and theology sank into lethargy. Theology of these times, including sacramental, experienced stagnation. Refusing historically-critical methods and biblical exegesis, the official Magisterium supported Garrigou-Lagrange's speculative neo-scholastic spirit and trend in theology, that is why sacraments, problems of their origin and significance were analysed exceptionally from the lawful, moral or often pietistic points of view. Such tendencies practically remained until the Vatican Council II.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: sakramentai, sakramentų įsteigimas, teologija, popiežius, teologas.

KEY WORDS: Sacraments, establishment of sacraments, theology, the Pope, a theologian.

Rimas SKINKAITIS – baigė Popiežiškąjį Grigaliaus universitetą Romoje. Teologijos daktaras. Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto dėstytojas. Kauno kunigų seminarijos vicerektorius. Adresas: A. Jakšto 1, Kaunas. Tel. 322392.

Rimas SKINKAITIS – graduated from Pontifical Gregorian University at Rome. Doctor of theology. A lecturer of theology at the Faculty of Catholic Theology VDU. Vicerector of priest seminary of Kaunas. Address: A. Jakšto 1, Kaunas. Phone: 322392.